

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΣΤ'.

Συνδρομή ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι ἰτησία. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 32.

21 Αὐγούστου 1888

ΕΙΣ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

(Ἐπεισόδιον τῆς παιδικῆς ἡλικίας)

Α'

Ἦμην ἑνδεκα ἐτῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔτελείωσα τὸ ἀλληλοδιδασκτικόν, καὶ ἐγενόμην δεκτὸς εἰς τὴν πρώτην τάξιν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Μετάβασις εἰς *μεγαλειότερον* σχολεῖον εἶνε τὸ μέγα γεγονός τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ὁ μαθητῆς τοῦ ἑλληνικοῦ εἰσέρχεται εἰς νέον βίον. Χαίρει ὁ παλαιὸς κόσμος τῶν ἡμικυκλίων, τῶν πρωτοσχόλων καὶ τῶν ἐξηγήσεων τοῦ Εὐαγγελίου. Μεγαλοπρεπῆς Ἀμερικὴ ἐξαπλοῦται ἐνώπιόν του ἐκ παλαιῶν καὶ καθαρῶν ἐξηγήσεων, καὶ θρονίων ἐφ' ὧν θὰ κύπτῃ σιωπηλὸς προσδεχόμενος τὰ θαυσιπλήν ἀνάματα τῆς σοφίας τοῦ διδασκάλου. Ὁ μαθητῆς τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου δὲν εἶνε πλέον μικρὸς· ἐπλησίασε κατὰ ἓν βῆμα πρὸς τὸν ἄνδρα, τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ καὶ τὸ θερμόμετρον τῆς ἀφοσίωσός εἰς τὰ παιγνίδια κατῆλθε κατὰ ἓνα βαθμὸν. Οὕτω προσεδόκων ἀνυπομόνως τὴν ἡμέραν τῆς μεταβάσεώς μου εἰς τὸ νέον σχολεῖον, καὶ ἤμην πλήρης ὑπερηφάνειας. Ἄλλ' οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν βδελυγμίαν ἣτις κατέλαβε τὴν παιδικὴν καρδίαν μου, ἅμα ὡς τὸ πρῶτον παρευρέθη εἰς τὸ μάθημα.

Ἐνεκα ἀσθενείας δὲν ἠδυνήθη νὰ παρευρεθῶ κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν παραδόσεων. Εἰς τὴν τάξιν μου κατῴρθωσα νὰ παρουσιασθῶ ὑστερον ἀπὸ ἑβδομάδα ἡλόκληρον. Ἐκ τῶν παιδίων, ἅτινα ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν θρανίων τῆς τάξεως, οὐδὲν σχεδὸν ἐγνώριζα. Ἐκεῖνα εἶχον ἐξέλθει τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, καὶ ἐγὼ ἤμην ἀπόφοιτος ἰδιωτικῆς σχολῆς ἐν ἣ τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν συμμαθητῶν μου ἀπετέλουν κοράσια. Μοῦ ἐφάνη ὅτι ἐρριπτόμην ἔρημος ἐν μέσῳ ξένων στοιχείων, καὶ ἀνεμνήσθη μετὰ πόθου τῶν μητρικῶν ἀγκαλιῶν· ἤμην δειλὸς καὶ σκιατραφῆς ἀνθρωπίσκος. Ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς δασκαλοκαθέδρας διέκρινα κεκυφότα ξηρὸν καὶ ἀσχημὸν ἄνθρωπον, βλοσυρὸν περιφέροντα τὸ βλέμμα. Ἐνθυμούμαι τὸ κατεσκληρὸς σῶμά του, τοὺς

κοίλους ὀφθαλμούς του, τοὺς κεκυρτωμένους ὤμους του, τὴν κεχωσμένην κεφαλὴν, τὴν ἐρυθρὰν ρίνα του, τὸν ψαλλιδισμένον μύστακα· περισσότερο δὲν δύναμαι νὰ εὐκρινίσω τὴν ἀσχημίαν του.

Γέροντας, κακοτράχαλος...

ὁ στίχος τοῦ Βαλκωρίτου νομίζω ὅτι ἐγράφη δι' αὐτόν. Συνεχῶς διεκόπτετο ὑπὸ βηχὸς δηλοῦντος ἄνθρωπον ἐπισφαλῶς ὑγείας. Ἀπεχρίμπτετο θορυβωδῶς, ἀλλὰ θορυβωδέστερον ὠργίζετο. Ἐνώπιόν του ὄρθιος ἴστατο πτωχὸς μαθητῆς καὶ ἠτένιζε πρὸς ἐκεῖνον μὲ βλέμματα πτηνοῦ πρὸ τοῦ γόγτος ὄψεως.

— «Ἀπόδος, ὦ κατάρατε, τὰ πορθημῆα! Βόα, εἰ τοῦτό σοι ἦδιον, ὦ Χάρων.» Ποῖον μέρος λόγου εἶνε ἐκεῖνο τὸ τὰ;

— Ἀντωνυμία! ἐψέλλισε τρέμων ὁ μαθητῆς.
— Οὕτω νὰ χαθῆς, κουρουνιασμένο! Ἀντωνυμία, βρέ!

Καὶ ἠγέρθη ἀπειλητικὸς. Τὸ παιδίον παρέμενεν ἄφωνον κ' ἐξηκολούθει τρέμον. Ἐπὶ τέλους ἐτόλμησε νὰ εἶπῃ:

— Ὄνομα.

— Ὄνομα! ὄνομα! ὄνομα! θεομπαίχτη! Ὄρμησε, κατῆλθε τῆς ἑδρας, συνέλαβε τὸ παιδίον ἐκ τοῦ ὠτός, καὶ πλήττων τὴν κεφαλὴν του κατὰ τοῦ τοίχου, ἐκραύγαζεν.

— Ἄρθρον, βρέ! ἄρθρον! Μάθε, κακομοίρη, γὰρ νὰ γίνῃς καλὸς ἄνθρωπος. Πρέπει νὰ λυώσῃ τὸ πανταλόνι σου ἵς τὴν καρέκλα ἀπὸ τὸ διάβασμα. Βρέ, ἡ γραμματικὴ εἶνε τὸ κλειδί τῆς γλώσσης, κουρουνιασμένο. Παιγνίδιχα, αἶ!

Ὡς βλέπετε, ὁ ζηλωτῆς διδάσκαλος ἀσφαλεστάτην μέθοδον ἐτήρει διὰ νὰ γίνωμεν καλοὶ ἄνθρωποι. Ὁ μικρὸς ἐπνίγετο ἐκ τῶν δακρύων, ἀλλ' ἐκεῖνον πλειότερον ἐζῆπτον τὰ δάκρυα· ὅτε ἀφῆκε τὸ αὐτί τοῦ μικροῦ, εἶδα ἐπ' αὐτοῦ τετυπωμένα αἱματηρὰ τὰ ἴχνη τῶν ὀνύχων του.

Αἴφνης πλησιάζει πρὸς τὸν παρὰ τὸ πλευρὸν μου καθήμενον.

— Ποῦ εἶνε ἡ ἐξήγησίς σου;

— Δά..δά..σκαλε, ἀπαντᾷ τραυλίζων ὁ γείτων μου, τὴν... τὴν... ξέχασα ἵς τὸ σπίτι...

— Γρήγορα γονατιστὸς ἐπάνω ἵς τὸ θρανίον! Καὶ χράπ! ἐπεκύρωσε τὴν ἀπόφασίν του διὰ

μεγαλοπρέπους ἐμπτυσμοῦ κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ λήσμονος μαθητοῦ. Μεθ' ὃ ρίψας ταχὺ ἐξεταστικὸν βλέμμα ἐφ' ὄλων ἡμῶν ὑπέλαβε μεγαλοφώνως:

— Θὰ σὰς λυώσω 'ς τὸ ξύλο, διαβόλοι! Τί νομίζετε! θὰ σὰς ἀφήσω νὰ κάνετε ὅ,τι θέλετε! Γράμματα! γρόμματα! νὰ μάθετε γράμματα!

Πτωχὰ γράμματα! Μὲ πόσιν περιφρόνησιν, ἂν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν ὠτων του, θὰ ὑπεδέχτο ὁ διδάσκαλός μας τὸν ὠραῖον στίχον τοῦ Οὐγκώ:

L' aube vient en chantant,
et non pas en grondant.

Ὁ τρόμος μᾶς εἶχε κεραυνώσῃ. Νεκρική σιγὴ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν τάξιν μας. Ἦκουετο ὁ βόμβος τῶν περιπίπταντων μυῶν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἦτο γλυκυτάτη δειλὴ φθινοπώρου· διὰ τοῦ παρθύρου λαμπρόπτερος πεταλοῦδα εἰσελθοῦσα προσεπέτα φιλοπαιγμῶν ἄνω τῶν κεφαλῶν μας καὶ κατήρχετο ἐνθαρρυνομένη μέχρι τῶν βιβλίων μας. Ἀλλὰ τὰ πτωχὰ παιδιὰ δὲν ἐδικαιοῦμεθα οὐδὲ τὸ βλέμμα νὰ ὑψώσωμεν πρὸς τὴν πτερωτὴν ἀδελφὴν μας. Πρὸ τῆς θύρας τοῦ σχολείου ἀμφιλαφῆς πλάτανος ἐξέτεινε τοὺς κλώνας του καὶ εἰσεχώρει μέχρις ἡμῶν ἢ πολύφρονος συναυλία τῶν ἐπὶ τῶν κλώνων τῆς συναυλιζομένων πτηνῶν. Καὶ ἔξω εἰς τὸν δρόμον διεχύνοντο αἱ θορυβώδεις κραυγαὶ τῶν ἀγιοπαιδῶν τῆς γειτονίας, ἐλευθέρων πτηνῶν κ' ἐκείνων, ἄτινα δὲν ἐδέσμευον αἱ πέδαι τοῦ σχολείου, οὐδὲ διέφθειρεν ἢ βαρβαρότης τοῦ διδασκάλου.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐκείνου μαθήματος ἠσθάνθη ὡς ἂν ἀόρατος χεὶρ μὲ ἦρπασεν ἀπὸ τῶν γονέων καὶ μ' ἐγκατέλειπεν εἰς τὴν τρώγλην ἀνηλεοῦς δράκου τῶν παραμυθιῶν. Ποτὲ ὁ φόβος δὲν εἶχε παρουσιασθῆ πρὸ ἐμοῦ ὑπὸ ὅψιν τοσοῦτον ἀγρίαν. Καὶ διὰ τὴν καταστῆζωηροτέρα ἢ συμφορὰ, παρέστη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐμπρὸς μου ὅλον τὸ σχολικὸν παρελθὸν μου τὸ ἀπαλώτατον. Καὶ ἐπανέβλεπα τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ μου διδασκάλου τὴν μορφήν· ἐκράτει πορτοκάλιον διὰ νὰ μᾶς δεῖξῃ τὸ σχῆμα τῆς γῆς· ἢ ἐκλειε τὴν ρινὰ μας ὡς ἐν μυάγρα μεταξὺ τοῦ λιχανοῦ καὶ τοῦ μέσου, κατὰ τὸ ἦμισυ πρὸς τιμωρίαν, κατὰ τὸ ἦμισυ πρὸς ἀστεϊσμόν. Καὶ περιεκυκλούμην ὑπὸ τῶν χαριτωμένων συντρόφων μου· καὶ ἡ σοβαρὰ Ἀμαλία μου παρέδιδεν ἐπάνω εἰς τὴν πλάκα πρόσθεσιν, καὶ παρηκολούθουν ἐπὶ τῆς πλακῆς τοὺς ἀριθμούς, ἀλλὰ κυρίως τὴν χεῖρα, ἧτις ἐχάραττεν ἐκείνους. Καὶ ἡ ξανθὴ Ἀγλαΐα κρύπτουσα τὸ πρόσωπον ἐντὸς τῆς λευκῆς ποδιζᾶς, ἔκλαιε διότι ὁ διδάσκαλος ἀνακαλύψας κατέσχε τὰς χάνδρας τῆς καὶ ἡ πείσμων Ἐλένη ἐπάτει τὸν πόδα μου διὰ νὰ θυμῶναι

καὶ ἡ καλὴ Μαρίκ μου ἐκούμθωνε τὸ πάντοτε ξεκούμθωτον φόρεμά μου. Καὶ τὰ παιδιὰ ἐθορυβούν εἰς τὰ ἡμικύκλια, καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ σχολείου ἐκαλύπτοντο ὑπὸ χαρτῶν καὶ πινάκων καὶ ἐρυθρῶν, κιτρίνων, καὶ χρυσοῦν ἐπιγραφῶν. Πόσον διέφερε τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο τῆς σκοτεινῆς αὐτῆς σάλας μὲ τοὺς γυμνοὺς καὶ μαυρισμένους τοίχους, τὰ μαραμμένα ἐκ τοῦ τρόμου παιδιὰ καὶ τὸ μορμολύκειον ἐκεῖνο ἐπὶ τῆς ἑδρας! Καὶ δὲν ἐνόουν τίποτε ἐκ τῶν τελουμένων ἐν αὐτῷ· οὔτε βιβλία, οὔτε ἐξηγήσεις, οὔτε ἐρωτήσεις, οὔτε ἀποκρίσεις. Εἰς μάτην ἐνέτεινα τὸ παιδικὸν μου πνεῦμα διὰ νὰ ὀδηγηθῶ τί ἔπρεπε νὰ κάμω. Ὅ,τι εἶδα καὶ ἤκουσα ἐθόλωσε τὴν ἀντίληψίν μου, καὶ ἐσταμάτησε τὴν προσοχήν μου. Ὅταν ἐτελείωσεν ἡ παράδοσις, καὶ ἐξήλθομεν, εὐρέθη εἰς παντελῆ ἄγνοιαν περὶ τοῦ πρακτέου. Τί νὰ κάμω, τί βιβλία νὰ ἀγοράσω, πῶς νὰ μελετήσω! Πρὸς ποῖον νὰ ἀπευθυνθῶ; πρὸς τὸν διδάσκαλον; Θεέ μου! ἡ μυῖα δύναται νὰ πλησιάσῃ τὴν ἀράχνην; Πρὸς τοὺς συμμαθητάς μου; πτήσσοντες ὑπὸ τὴν ράβδον τοῦ διδασκάλου, ἔκαμον τόσας τρέλλας καὶ τόσον ἦσαν ἀτίθασσοι ἐν ἀπουσίᾳ ἐκείνου, ὥστε δὲν ἐτόλμων νὰ ζητήσω τὰς συμβουλὰς των· θὰ ἐγινόμην καταγέλαστος· ἤμην ἄτολμος καὶ ἀδέξιός καὶ ἄγριος, χωρὶς νὰ εἶμαι αὐθάδης· ἢ μετὰ κορασιῶν συναναστροφῆ μὲ εἶχεν ἀπαλύνει ὑπὲρ τὸ δέον. Τὸ συμπέρασμα εἶνε ὅτι ἐπέστρεψα κατεπτοημένος εἰς τὴν οἰκίαν. Καὶ κατάρθωσα μὲν νὰ ἀγοράσω βιβλία, καὶ συρράψω τετράδια ἐξηγήσεων, ἀλλ' ἐκτοτε διετέλουν ἐν τῷ φόβῳ καὶ τῇ ἀγνοίᾳ. Ἦμην ὁ ἀμελέστατος τῶν μαθητῶν. Καὶ ἐν τούτοις εἶχον διδάσκαλον, μητέρα, πατέρα· ἀλλὰ τὸ σχολεῖον ἦτο τὸ βσιλείον τοῦ τρόμου· καὶ ὁ οἶκος;

B'.

Ὁ πατὴρ μου—κυρίως εἰπεῖν ἦτον ὁ σύζυγος τῆς μητρός μου· ὁ πατὴρ μου εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ἦμην βρέφος.—Ὁ δεῦτερος πατὴρ μου εὐρίσκετο ἀπὸ πρῶϊας μέχρις ἐσπέρας εἰς τὸ φαρμακεῖόν του. Ἠγείρετο ἐνωρίς, ἐξήρχετο, ἀπέστελλε τὰ ὀψώνια εἰς τὴν οἰκίαν, ἐπανήρχετο τὴν μεσημβριαν, ἔτρωγε συνήθως μὲ τὸν πῖλον ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ ἀπῆρχετο διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ, τότε; ἄγνοῶ, διότι ποτὲ δὲν εὐρέθη ἐξυπνος τὴν ὥραν καθ' ἣν ἐπέστρεφεν ὁ πατὴρ μου, πάντοτε μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἐν τῷ φαρμακείῳ του ἐξετέλει τὰς συνταγὰς καὶ συνεζήτει περὶ πολιτικῶν· ἦτον ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἕως τὰ νύχια βουτημένος εἰς τὰ πολιτικά τῆς ἐπαρχίας. Ενομιζέτο δραστήριος καὶ περιποιητικὸς· οἱ κομματάρχαι ἐπεζήτουν τὴν συνδρομὴν του, καὶ οἱ πολλοὶ τὴν φιλίαν του. Πάντοτε ἀνη-

σύχει διὰ τοὺς ἄλλους καὶ μόνον ἦτον ἡσυχος δι' ἡμᾶς. Οὐδέποτε ἐξέφραζε δυσἀρέσκειαν ἢ, τούναντίον, εὐἀρέσκειαν διὰ τὰ ἐν τῷ οἴκῳ. Ἦσθαι νόμην ὅτι ἐξετίμα τὴν μητέρα μου, καὶ ὅτι μὲ ἠγάπα. Κατὰ τὰς βραχέας ὥρας ἄς διήνουν ἐν μέσῳ ἡμῶν, ὅταν δὲν ἦτο ἐξημμένος ἔνεκα κομματικοῦ τινος ζητήματος, ἐθώπευεν ἐνίοτε τὴν σύζυγον καὶ κτεφίλει τὸ τέκνον. Ἄλλ' οὐδὲν πλέον τούτου. Ὡς ἦτον ὑψηλός, κομψός, περικόμψως ἐνδεδυμένος, εὐθυτενής, εὐκίνητος, κατὰ πολὺ νεώτερος τῶν ἐτῶν του, διέχεεν ἐν τῷ οἴκῳ τὴν τύρβην καὶ τὴν ζῶν καθημερινοῦ ἐπισκέπτου οἰκείου τῇ οικογενείᾳ μᾶλλον ἢ τὴν στοργὴν καὶ πρόνοιαν τοῦ οικογενειάρχου. Τούναντίον σύ, πτωχή μου μητέρα, ἦσο ὁ γλυκύτερος τύπος τῆς γυναικούλας. Οὐδέποτε σὲ ἤκουσα παραπονομένην· δὲν ἐνθυμοῦμαι οὔτε τὸ συνοφρύωμα, οὔτε τὸν γέλωτά σου. Δὲν ἦσο δυσειδής· ἀλλ' ἂν καὶ ἡ εὐμορφία σου πολλῶν διέφερε τῆς τῶν Καρυατίδων, καὶ τὰ ἔχνη τοῦ μαγειρείου ἦσαν λίαν αἰσθητὰ ἐπὶ σοῦ, τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι ἡ ἀναλλοίωτος γαλήνη, ἥτις ἐξεδηλοῦτο ἐν σοί, εἶχε τι θεῖον, αἷσιον φειδιακοῦ ἀγάλματος. Ἐθεώρεις τὸν βίον τοῦ συζύγου σου τοσοῦτον φυσικόν, ὡς νὰ μὴ εἶχες ὄνειροπολήσει οὐδέποτε ἄλλον τὸν ἄνδρα. Θρησκευτικῶς ἐξετέλεις τὰ στοιχειώδη χρέη σου ὡς οἰκοδεσποίνης καὶ ὡς μητρός. Διήρχεσο τὰς ὥρας σου εἰς τὸ μαγειρεῖον, ἐτήρεις τὴν οἰκίαν ἐν ἀπαστραπτύσει καθαριότητι, μὲ ἐξύπνας καὶ μ' ἐκοίμιζες, μὲ ἀπέστελλες εἰς τὸ σχολεῖον, μὲ ὠδήγεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν, μὲ ἠρώτας ἂν κρυώνω εἰς τὸ μάθημα. Ἐνίοτε τὸ βράδυ μὲ ἠρώτας.— Ἐδιάβασες; Σοὶ ἀπῆντων ἀναισχύντως.— Ναι! Καὶ πάντοτε ἠρκεῖσο εἰς τὸ ναι μου. Ὅτε ποτὲ σοὶ εἶπεν ὁ σύζυγός σου ὅτι ὁ διδάσκαλος παραπονεῖται διὰ τὴν ἀμελείαν μου, περιωρίσθης νὰ ἀνακράξης μετ' ἐκπλήξεως:—Μπᾶ!

Ναι· ἐθεωροῦμην ὡς εἰς ἐκ τῶν χειροτέρων μαθητῶν τῆς τάξεως. Ἄλλὰ διατί; Μήπως ἤμην τρελλόν, διεφθαρμένον παιδίον, μήπως ἀπεστρεφόμενην τὰ βιβλία, μήπως ἠγάπων τὰ χυδαῖα παιγνίδια, μήπως ἤθελα νὰ τρέχω εἰς τοὺς δρόμους; Τούναντίον. Ἐζῶν ἐν τῇ στενῇ κοινωνίᾳ τῆς ἐπαρχίας ἐν ἣ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τύχω τῆς ὑγιούς ἀγωγῆς, ἥτις ἀρμονικῶς ἀναπτύσσει τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα τοῦ παιδίου. Ἄλλ' οὐδὲ μετεῖχον τοῦ ἀφροντίστου, ἀνεπιβλέπτου καὶ ἐν ὑπάθρῳ διαρρέοντος βίου τῶν συνομιλήκων μου. Τὸ κέντρον τῆς ἐνεργείας μου, καχεκτικοῦ καὶ ἐτόλμου παιδίου, περιωρίζετο ἐντὸς τῶν τοίχων τοῦ πατρικοῦ οἴκου. Ἐκ φύσεως ἢ ἐκ συνηθείας δὲν ἦσθαι νόμην οὐδεμίαν κλίσιν πρὸς τὰς θεωρηθῶδεις διακρύσεις τῶν ἄλλων παιδίων. Ὅσάκις ἐξηρχόμην, ἐφρόντιζα νὰ ἔχωμαι στερεῶς τῆς μητρικῆς χειρός· ἢ θεὰ τῶν ὀμηλικῶν, καὶ αὐ-

τῶν τῶν συμμαθητῶν μου, μ' ἐφόβιζε. Καὶ μόνον τὰς μικρὰς μου συμμαθητρίδας δὲν ἀπέφευγον· ἔπαιζα μαζί των τὸ σκολεῖο καὶ ταῖς κουμπάραις. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου ἀπεχωρίσθην αὐτῶν διὰ τὰ μετὰ βῶ εἰς τὸ ἑλληνικόν, σπανίως τὰς συνήτων. Καὶ τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ὁ ἀμελής ἠγάπα τὰ βιβλία. Δὲν ἀπεστρεφόμενην τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ ἠγάπων νὰ περιεργάζωμαι τὰς εἰκονογραφίας. Εἰς ἐκ τῶν φίλων τοῦ μητριοῦ μου εἶχε χαρίσει τὴν πρώτην τοῦ ἔτους χρυσοδέτους τοὺς τρεῖς τόμους τοῦ Γεροστάθου. Εὐλόγημένον βιβλίον! Ὅ,τι δὲν εὑρίσκον ἐν τῷ σχολεῖῳ, ὅ,τι δὲν μοι παρεῖχον ἐν τῷ οἴκῳ, συνήνητσα ἐντὸς τῶν σεμνῶν σελίδων του. Εἰς ἐκεῖνο χρεωστῶ τὸ φῶς. Διελθόντως ἐκεῖνο διέχυσεν τὰς πρώτας ἀκτῖνας ἐν τῷ νῷ, καὶ ἠύρνε διὰ τῶν πρώτων παλμῶν τὴν καρδίαν μου. Δι' ἐκείνου ἐδιδάχθην νὰ σκέπτομαι, νὰ πιστεύω, νὰ ἀγαπῶ! Ἐκεῖνο μοὶ ἀπεκάλυψε τὰς πρώτας τιμαλφεῖς ἐννοίας τῆς θρησκείας, τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀφοσιώσεως, αἵτινες τίς οἶδε πότε καὶ πῶς θά μοι ἀπεκαλύπτοντο. Ἐν ἡλικίᾳ καθ' ἣν τὰ ἄλλα παιδιά ἔπαιζον, ἐγὼ ἐμελέτων. Οἱ ὀφθαλμοὶ μου διέβλεπον ἀμυδρῶς ἀπώτερον κόσμον, καὶ αἱ σκέψεις μου ἔτεινον νὰ πτερεθῶσιν ὑπεράνω τοῦ μικροῦ ἀναστήματός μου. Εὐλόγημένον βιβλίον, ποτὲ δὲν θὰ σὲ λησμονήσω! Χαῖρε, ἀγαθὲ Γεροστάθου, ιδεώδη διδάσκαλε, ρυθμιζῶν καὶ φωτίζων τὰ πρῶτα βήματα, ἄνευ σχολαστικότητος καὶ βίας, τιμωριῶν καὶ χυδαιοτήτων, προσιτὲ εἰς μόνους τοὺς ἀγαπῶντάς σε, οὐδέποτε καταναγκάζων καὶ πάντοτε καταπειθῶν!

Καὶ ὅμως ὁ ἄλλος, ὁ βλοσυρὸς τῆς πραγματικότητος διδάσκαλος, μὲ ἰδακτυλοδεικτεῖ ὡς τὸν δυσμαθέστατον καὶ ἀναισθητότατον τῶν μαθητῶν του. Εἶχε δίκαιον, καὶ δὲν εἶχα ἄδικον. Ἀφ' ἧς ἡμέρας προσῆλθον εἰς τὴν τάξιν του, ἡ παρουσία του ἐπίεζε τὴν φιλομαθειάν μου καὶ δὲν ἠδυνάμην νὰ προσέξω, ὡς ὁ ἐπιάλτης πιέζει τὸ στῆθος καὶ ἀδυνατοῦμεν νὰ ἀναπνεύσωμεν. Ἡ ἀποστροφή τὴν ὁποίαν μοὶ ἐνέπνευσεν ἐπέξετάθη βαθμηδὸν εἰς πᾶν ὅ,τι περιεκύκλου καὶ ὑπεμίμνησκεν ἐκεῖνον. Ἐμίσησα τὸ σχολεῖον ἐν ᾧ ἐκυριάρχει· ἐβδελύχθην τὰ βιβλία ἅτινα μοὶ ἐπέβαλλον. Ἐπὶ πᾶσι δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐννοήσω τί ἔλεγε, τί ἤθελεν. Ὅσάκις τὸν ἔβλεπα, ἐκόπτετο ἡ ἀναπνοή μου· ὁσάκις τὸν ἤκουα, ἐβόμβουν τὰ ὠτά μου. Ὁ διδάσκαλος ἐξηκολούθει ἀρτύων τὴν ἱερὰν ἱστορίαν διὰ ὕβρεων καὶ τοὺς Διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ διὰ ξυλοκοπημάτων. Συνεπλήρου τὴν παράδοσιν διὰ τῆς ἀγριότητος, ὡς οἱ μουσικοὶ τὴν μελωδίαν διὰ τῆς ἀρμονίας. Ἦτον ἀριστοτέχνης τοῦ ξυλοκοπήματος. Ἐτιμῶρει ἀπηνῶς, ἀλλ' ὄχι καὶ χυδαῖως. Διέχεεν τὴν ψυχὴν του ἐπὶ τῆς ράβδου, τὴν ὁποίαν κατέφερε κρατερῶς,

καὶ ὅταν ἀπήγγελλε διὰ τῆς πελοποννησιακῆς προφορᾶς του τὸ διδασκαλικὸν ὕβρεολόγιον, οἱ τρογγυλοὶ ὀφθαλμοὶ του ἐσπινθηροβόλουν ὡς ἐκ θείας ἐμπνεύσεως. Καί, παραδόξως, ἡσθάνοντο βρῦτον τὴν τυραννίαν του οἱ ἐπιμελῆστεροι τῶν μαθητῶν, οἱ μανθάνοντες. Οὐκί εἰς αὐτοὺς, ἂν ἐλησμόνουν δύο λέξεις, ἂν συναλαμβάνοντο ἀπρόσεκτοι! Τούναντιον ἐπεδείκνυε περίεργον ἀδικφορίαν διὰ τοὺς μὴ δεικνύοντες σημεῖα προύδου, διὰ τοὺς δεδοκιμασμένους ἐν ἀμελείᾳ. Περιωρίζετο μόνον, ὁσάκις ἐκλήρουτο καὶ ἤρνούοντο νὰ εἴπωσι μάθημα, νὰ τοὺς βίξῃ τὴν *κουλιῦραν*, ὡς ἀπεκάλει τὸ μηδενικόν. Ὡς ὁ Κύριος τῆς Γραφῆς, ἐπαίδευε μόνον ὅσους ἡγάπα. Ὁθεν εὐνόητον ὅτι παρέμενα ἀναλλοιώτως ἀμελής, ἀφ' οὗ ἐν τῇ ἀμελείᾳ εὔρισκα ἄσυλον ἐκάντιον τοῦ τυράννου. Κεὶ ἐπειδὴ ὁ κατήφορος εἶνε ὀλισθηρός, οὐδένα δὲ εἶχα νὰ συγκρατήσῃ τὴν πτωσίαν μου, κατέστη ἡ ἀμέλεια δευτέρα φύσις μου. Οὐτε ἡ μήτηρ μου ἦτον ἱκανὴ νὰ με σώσῃ, μὴ ὑποπτεύουσα τὸ ἔγκλημά μου, οὐτε ὁ πατήρ μου ἦτον ἄξιός νὰ λάβῃ τὰ προσήκοντα μέτρα. Οὐδέποτε ἠυκαίρησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ σχολεῖόν μου καὶ ὁσάκις ὁ διδάσκαλος τοῦ ἐψελνε δι' ἐμὲ τὸν ἐξάψαλμον, ὁ ἀγαθὸς μυτρυὸς ἤρκειτο νὰ μὲ ἐπιπλήξῃ τὴν ἐσπέραν, λησμονῶν τὴν ἐπαύριον πάσαν ἐπιπλήξιν.

Γ'

Ἡμέραν τινά, ἐνῶ ἐπέστρεφα τὴν μεσημβρίαν ἐκ τοῦ σχολείου, εὔρον τὸ σπίτι εἰς ἀσυνήθη κατάστασιν· τὰ δύο φυλλα τῆς ἐξωθύρας ἀναπεπταμένα, κάτω εἰς τὴν ἐμβατήν ἀποσκευάς, ἐπάνω κιβώτια καὶ μαρσίππους. Ἀπὸ τοῦ μαγειρείου πλουσίαι κνίσσαι ἐξήρχετο, καὶ ἀσυνήθως θόρυβος πινακίων καὶ χυτῶν. Ἀπὸ τῆς ἀνοικτῆς σάλας φωναὶ περιχαρεῖς ἐξήρχοντο. Ἡ μήτηρ μου ἐκινεῖτο ἐδῶ κ' ἐκεῖ μὲ τὸ καλὸν της φόρεμα καὶ τὰς ἀνασκονμπωμένας χειρίδας του ἦτον ἐπὶ τῆς ὑποδοχῆς καὶ συγχρόνως ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας. Δὲν ἐβράδυνα νὰ καταλάβω ὅτι μᾶς ἦλθον οἱ ἀναμενόμενοι *μουσαφίρατοι*. Ἦτον ὁ ἀδελφὸς τῆς μητρός μου, ἀπὸ δεκαετίας διαμένων ἐν Ὀδησσῷ ὅπου ἐμπορευέτο· ἤθελε νὰ ἐκποιήσῃ κτήματά τινα, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεχείρησε τὸ μέχρῃς Ἑλλάδος ταξείδιον. Συνώδευετο ὑπὸ τῆς μονογενοῦς θυγατρὸς του, ἧτις μόνη τοῦ ἔμενε μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του. Ὁ μυτρυὸς μου μὲ ἤρπασεν ἐκ τῆς χειρός, μὲ παρουσίασεν ἐντροπαλὸν εἰς τοὺς νεήλυδας, καὶ ἐδέχθη τὰς θωπείας καὶ τοὺς ἀσπασμούς τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἐξαδέλφης μου.

Ἐκτοτε ἐγενόμην μάρτυς νέου βίου ἐν τῷ οἴκῳ. Ἡκμαζεν δ' Ἀπρίλιος, τὸ ἔαρ ἐγκαθιδρύετο ἐν τῇ φύσει, καὶ νέον τι ἔαρ διεχύνετο παρ'

ἡμῖν. Οἱ συγγενεῖς μας ἦσαν τὸσον καλοὶ, τὸσον καλοὶ! Μοῦ εἶχαν φέροι τόσα καλὰ πράγματα, ἐνδυμασίας, παιγνίδια, βιβλία! Μίαν παλαιὰν γούναν χειμωνιάτικην, ἧτις μὲ ἔκμαε νὰ ὄνειροπολῶ ἀνυπόμονος τὴν ἐπάνοδον τοῦ χειμῶνος, ἐν βιβλιοφυλάκιον ἐκ ρωσικοῦ δέρματος καὶ ἐν χρυσόδετον βιβλίον μὲ ρωσικὰ γράμματα καὶ μεγάλας εἰκονογραφίας· ἐθιμάζα τὰς εἰκόνας, καὶ μοῦ ἐφαίνοντο παράδοξα τὰ γράμματα. Ἀλλὰ τὸ μαλλον παραδόξον ἦτον ὅτι ὁ μυτρυὸς μου δὲν ἐγκατέλειπε, ὡς πρὶν, τὴν οἰκίαν· ἠγείρετο τῆς τραπέζης εὐθὺς μετὰ τὸ γεῦμα, ἀλλὰ παρέμενε ἐπὶ ὦραν καπνίζων τὸ σιγάρον του μετὰ τοῦ θεοῦ. Ἐπαυσε δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ ἐξέρχεται καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον τῆς ἐσπέρας. Ἐκκλήμεθα εἰς τὴν τράπεζαν ἢ συνηρχόμεθα εἰς τὸ ἐστεγασμένον ἡλιακόν. Ἀγρυπνοῦσαμεν πολλάκις μέχρι τῆς ἐνδεκάτης, λίαν τολμηρὸς νεωτερισμὸς δι' ἐπαρχιώτας. Ἐνίοτε προσετίθεντο εἰς τὸν στενὸν οἰκογενειακὸν κύκλον μας φιλικοὶ τινες ἐπισκέπται, ἀπώτεροι συγγενεῖς, ἀρχαῖοι γνῶριμοὶ τοῦ θεοῦ μου. Ἐγὼ ἀντίεχον καρτερικώτατα μέχρι τῆς ἐνδεκάτης· ἔπειτα μὲ κατελάμβανεν ὁ ὕπνος καὶ ἐκοιμώμην ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς μητρός. Ὁ μυτρυὸς μου ὠμίλει περὶ τῶν πολιτικῶν τῆς ἐπαρχίας, καὶ ὁ θεὸς περὶ τῶν σιτηρῶν τῆς Ρωσσίας. Ὅσον διὰ τὴν μητέρα μου, ἐφαίνετο λίαν εὐχαριστημένη. Ὅταν τὴν ἐσπέραν ἐν τῇ οἰκογενειακῇ συναθροίσει ἐστρεφε καὶ ἔβλεπε τὸν ἄνδρα τῆς πλησίον της, ἀνεύρισκε παλαιὰν ζωηρότητα καὶ λησμονημένην εὐγλωττίαν. Ἦτο τὸσον περιποιητικὴ πρὸς τὸν ἀδελφόν, τὸσον τρυφερὰ πρὸς τὴν ἀνεψιάν της. Τίς οἶδεν ἂν δὲν ἠγνώμωνε πρὸς ἀμφοτέρους, διότι τῇ ἀπέδιδον, ἔστω καὶ προσκαίρων, τὸν σύζυγον. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως οἱ συγγενεῖς μας ἦσαν ἀξιαγάπητοι. Μετὰ κάπου ἀνασκαλεύων ἐν τῇ μνήμῃ μου ὅ,τι ἀπέμειναν ἐκ τῆς εἰκόνας τοῦ θεοῦ, κατορθῶ μόνις νὰ ἀναπαραστήσω τὴν ἀπλοϊκὴν καὶ εἰλικρινῆ φυσιογνωμίαν του. Πολλὰ ὠμίλει καὶ πολὺ ἐγνώριζε τὸν κόσμον. Καὶ τὸσην ἐντύπωσιν μᾶς ἐπροξένουν οἱ λόγοι του, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ μυτρυὸς μου ἐκλείε τὸ στόμα του διὰ νὰ ἀκούσῃ. Τὸ ἐμπόριον τῆς Ὀδησσού, αἱ τρικυμῖαι τοῦ Εὐξείνου, τὰ περάλια τῆς Ἀζοφικῆς, ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι τί ἄλλο, ἀπετέλουν τὰ συνηθέστερα θέματα τῶν ὁμιλιῶν του. Καὶ ὠμίλει μὲ τὸσην ζέσιν, καὶ τὸ ξηρότερον ἀντικείμενον ἐποίκιλε διὰ τὸσων περιέργων λεπτομερειῶν, ὥστε προσεῖλκε τὴν προσοχὴν καὶ ἐμοῦ, ὅστις τὸν ἤκουα ἀκούραστος καὶ ἀντελκμδανόμην τῶν ἀφηγήσεών του καθαρῶτερον τῆς γραμματικῆς καὶ μαθηματικῆς σοφίας τοῦ διδασκάλου μου. Τὸ μέτριον ἀνάστημα, τὸ εὐτραφές, ἀλλ' οὐκί καὶ πλαδερὸν σῶμα, ἡ φα-

λακρά κεφαλή, ὁ ἐπιμελῶς ἐξυρισμένος πώγων, ὁ παχύς μισοπόλιος μύσταξ, ὁ βραχύς λαιμός, τὸ ἡλιοκαῆς πρόσωπον, οἱ στιβαροὶ βραχίονες, τὸ αἰωνίως ἀπὸ τοῦ στόματος ἠρτημένον σιγάρον, τὸ σουρτοῦκόν του κοντόν ἐκ βαθυκυάνου φλανέλας, τὰ χονδρὰ καὶ πλατεῖα ὑποδήματα, ὁ ἤχηρός γέλως, ἡ εἰθυμία του δὲν ἐξαλείφονται τῆς μνήμης εὐχερῶς. Ὁ θεὸς μου ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ τὸ δέλεαρ τῶν ξένων κόσμων τοὺς ὁποίους εἶδε καὶ ἐγνώρισεν. "Ὅταν μ' ἐκάθειζεν ἐπὶ τῶν γονάτων του, καὶ μὲ ἠρώτα ἂν θέλω νὰ μὲ πάρῃ μαζί του, πόσῃν εὐχαρίστησιν μοῦ ἐπροξένει ἢ ἐρώτησίς του! Νέοι πόθοι ἐγεννῶντο ἐντός μου. Μακρὰν, πολὺ μακρὰν ἐξετείνοντο ἄλλαι χῶραι, μυθῶδεις, ἀλλόκοτοι, γιγάντειοι, ἄνευ πνιγηρῶν καὶ ρυπαρῶν συνοικιῶν, ὡς ἐκείνη ἐν τῇ ἐζῶμεν, καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἄνευ διδασκάλων καὶ σχολείων οἷα τὰ γωστὰ.

'Αλλὰ τὸν πόθον τοῦ ἀγνώστου ἐξήγειρον ἐν ἐμοὶ πολὺ ζωηρότερον τῶν λόγων τοῦ πατρὸς αἰ ἀφηγήσεις τῆς κόρης. "Ἄν ὁ θεὸς ἦτον ὁ ἡδύς πεζογράφος τοῦ ρωσικοῦ βίου, ἡ ἐξιδέλφη μου ἦτον ἡ ἐμπνευσμένη ποιήτρια αὐτοῦ. Δὲν ἦτο δεκαοκτῶ ἐτῶν ἄλλ' εἰς ἐμέ ἐφαίνετο μεγάλη, πολὺ μεγάλη ἢ πρώτη γυνὴ ἥτις μετὰ τὴν μητέρα μου διήνοιγε προστατευτικούς καὶ ἐρρήτως ἐλυκιστικούς τοὺς βραχίονας διὰ νὰ περιβάλλῃ τὸ μικρὸν ἐνδεκαετὴς σωματίον μου. Αἱ παλαιαὶ συμμαθήτριάς μου, αἱ Ἀμαλίαι καὶ αἱ Χαρίκλειαι ἦσαν ὡς ἄψυχοι πλαγγόνες ἐνώπιόν της. Ἐκείναι δὲν ἤγοντο πέραν τῆς στενῆς τροχιάς τῶν γελώτων, τῶν πεισμάτων καὶ τῶν παιγνίων των, καὶ αὕτη διέχευε μυστήριον καὶ ἐκρυπτε ψυχὴν, τὴν ὅποιαν λεληθότως μετήγγιζεν εἰς τὴν ψυχὴν μου, εὐρύνοσα τὸν παιδικὸν ὀρίζοντα αὐτῆς. Καὶ τὸ ὄνομά της ἔτι εἶχε τι ἀσύνηθες. "Ὀλγα! Πρώτην φοράν τὸ ἤκουα. Ἡ βασιλίτισσά μας δὲν εἶχεν ἔτι κατέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸ ὄνομά της δὲν εἶχε καταστῆ κοινὸν ὡς εἶνε τότε. Ἦτο φλυαρός ἢ "Ὀλγα, ὡς ἦτον ὁ πατὴρ της, ὡς ἦτον ὁ μητριός μου· ἀλλ' ἡ φλυαρία της εὐηρίσκει ὡς τὸ δι' ὅλης ἡμέρας κελάδημα τοῦ καναρίου ἐν τῷ κλωβῷ. Ὅσαίς εἰσηρχόμην εἰς τὸ δωμάτιόν της, ἐμέθυε τὰς αἰσθήσεις μου τὸ μύρον, οὐτινος ἢ λεπτὴ εὐωδία ἐπλήρου τὸ δωμάτιον. "Ὅταν ἐκάθητο πλησίον μου, τὴν αὐτὴν εὐωδίαν ἐξέπεμπον αἱ χεῖρες, τὸ φόρεμα, τὸ μανδύλι της. Καὶ ὡς ἐμοσχοβόλει πάντοτε, οὕτω καὶ ὠμίλει καὶ ἐγάλα πάντοτε, ὥστε εἰς τέλος οὐδεμία διάκρισις ὑπῆρχε δι' ἐμέ μετὰ λόγου καὶ ἀρώματος. Οἱ λόγοι της εὐωδιάζον καὶ ἡ εὐωδία της ἐλάλει. Διηγείτο εἰς τὴν μητέρα μου πῶς παρασκευάζουν τὸ σοσί εἰς τὴν Ρωσίαν, ἐνῶ ἔξω ὁ χειμὼν κλύπτει τὴν φύσιν μὲ

παχὺ καὶ ἀπέραντον σάβανον· πῶς ἐνδύονται τὸν χειμῶνα αἱ Ρωσίδες, καὶ πῶς παγοδρομοῦσιν ἐπάνω εἰς τοὺς μεγάλους κρυσταλλωμένους ποταμούς. Ἐσπέραν τινὰ ἤρχισε νὰ μὰς λέγῃ περὶ τῆς ἐκδρομῆς τὴν ὅποιαν εἶχεν ἐπιχειρήσει μετὰ τοῦ πατρὸς ἐν Κριμαίᾳ εἰς τὰ ἐξοχικὰ κτήματα Ρώστου μεγιστάνος. Περιέγραφε τὴν ἑπαυλιν τοῦ πρίγκιπος, ἀριστοῦργημα τέχνης καὶ πολυτελείας, τὴν ἀκόλαστον περὶ ἐκείνην βλάστησιν, τὰ δάση καὶ τοὺς κήπους, τὰς ἀπεράντους γαίαις, τοὺς δούλους, τὰ πλοῦτη τοῦ πρίγκιπος. Καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ κατὰ πρῶτον ταπεινῇ τῇ φωνῇ, καὶ εἶτα ὑψηλότερον, ρωσσικόν τι μονότονον, βαθὺ καὶ μελαγχολικὸν βαυκάλημα, ὅπερ ἤκουσεν ἀπὸ γυναικὸς Μουζίκου. Κ' ἐγὼ, ὅστις δὲν ἐβλεπον ἄλλο τι εἰμὴ τὰς κεράμους τῶν πέριξ οἰκιῶν ὀριζομένων ὑπὸ τελματωδῶν ρυάκων, καὶ ἐθεώμην, ὡς μόνον χαρίσματα τῆς φύσεως, ἄνωθεν στενὸν τμήμα οὐρανοῦ καὶ κάτω φθισικὴν ροιάν ἀποφύρουσαν ἀραιὰ τινὰ ἀνθύλλια καὶ ἀραιότερους κερπούς, οὐδὲ ἤκουον ἄλλην μελωδίαν ἢ τοὺς ἀγοραίους ἤχους τῆς ὑπηρετικῆς μου καὶ τῶν νυκτερινῶν κωμαστῶν, ἐσκεπτόμην: "Ὡ πόσον μέγας καὶ πόσον ὠραῖος εἶνε ὁ κόσμος! Ἦμην παιδίον, δὲν εἶχον ἔτι λησμονῆσει τὰ παραμύθια τῆς μάμμης μου· ἀλλὰ δὲν ἤμην ἀρκούντως παιδίον, ὥστε νὰ τὰ πιστεύω πλέον. Ἄλλ' ἰδοὺ ὅτι μοὶ ἀπεκαλύπτετο πραγματικότης λαμπροτέρα τῶν μύθων. Καὶ προτήλουν τὰ βλέμματά μου ἐπὶ τῆς ἀφηγητρίας. Δὲν ἦτο γράϊα, κωδὸς, ἐρρουτιδωμένη, κεκυρτωμένη, ὡς αἱ μάμμαι. Ἐκάθητο, ἀλλὰ τὸ ὑψηλὸν της ἀνάστημα διεκρίνετο ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ πτεροφόρῳ εὐθύτητι. Σπανιώτατα γυναῖκες, καὶ εὐσωμοὶ οὖσαι, τηροῦσι τὴν χάριν τοῦ ἀναστήματός των καθήμεναι. Ὑπεῖκον εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναπύσεως λύεται τὸ σῶμά των καὶ κάμπτεται ἀνεπαισθήτως ἢ κεφαλή καὶ κυρτοῦνται οἱ ὦμοι, ὡς ἂν ἀόρατον φορτίον ἐπιτίθεται αὐτῶν. Ἐκάθητο ἡ "Ὀλγα, ἀλλ' ἐφαίνετο ὡς ἂν ἀνέμενε κατὰλληλον στιγμὴν διὰ νὰ πετάξῃ. Καὶ ἔβλεπα τοὺς μαύρους ὀφθαλμούς, τὴν καστανόχρουν κόμην καὶ τὸ μεϊδιάμά της τὸ μελίχρυσον. "Ὡ! πόσον μεγάλη καὶ πόσον ὠραία εἶνε ἡ ἐξαδέλφη μου!

Δ'

Μετὰ τριαύτας ἐντυπώσεις, φαντασθῆτε τί κτύπημα ἐδέχθη μίαν ἐσπέραν, ὅτε ἡ "Ὀλγα πλησιάζουσα μοῦ λέγει ἀποτόμως·

— Κύριε Παῦλε, μανθάνω μὲ λύπην μου ὅτι εἶσαι ἀμελής!

'Ἀπέμεινα ὡς κεραυνόπληκτος. Κλέπτης συλλαμβανόμενος ἐπ' αὐτοφώρῳ δὲν θά ἠσθάνετο

τοιαύτην ταπεινώσιν. Κατακόκκινος, ὡς παπαροῦνα, κάτω νεύων τὰ ὄμματα, ἤρκεσθην νὰ μειδιάσω ἡλιθίως. Ἄλλ' ἡ Ὀλγα ἐξηκολούθησεν ἀπειλητικῶς κινουσα τὸν λιχανόν.

— Μὴ γελᾶς, κύριε Παῦλε, δὲ χωρατεύω. Μὰς ἐπλησίασεν ὁ δάσκαλός σου εἰς τὸν περίπατό· μόλις ἔμαθα πῶς εἶνε δάσκαλός σου, μοῦ ἦρθε νὰ τὸν ῥωτήσω γιὰ σένα. Καταντροπιάσθηκα. Ἐγούρλωσε τὰ ἄμματα του, καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι ποτέ δὲν τοῦ λές μάθημα, ὅτι εἶσαι ὁ τελευταῖος ἀπὸ ὄλους. «Εἶνε ξερὸ κεφάλι, κορίτσι μου, εἶνε ξερὸ κεφάλι!» «Ἄλλ' ὁ Παῦλος, κύριε διδάσκαλε, εἶνε ἐξυπνότατο καὶ προκομμένο παιδί· τὸν βλέπω ὅλο μὲ τὸ βιβλίον ἔς τὸ χέρι. Δὲν εἶνε δυνατὸν!» «Σὰς γελᾶ, κυρία, εἶνε ξερὸ κεφάλι, δὲν εἶνε γιὰ γράμματα!» Τί εἶνε αὐτά, Παῦλε!

Ἦγνούν τι νὰ ἀπαντήσω, ἰστάμην ἀφωνος, κατησχυμμένος. Τότε δ' ἔκριναν εὐκαιρον τὴν στιγμήν νὰ ἐπέμβωσι καὶ οἱ λοιποί.

— Πρέπει νὰ μάθης γράμματα, Παῦλε· χωρίς γράμματα δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσῃ! Ὑπέλαβε φιλοσοφικῶς ὁ θεῖος.

— Δὲν τοῦ τὰ λέγω χίλιας φοραὶς! διέκοψε μετ' ἀνεκφράστου ἀφελείας ὁ σύζυγος τῆς μητρὸς μου. Δὲ θέλει ν' ἀκούσῃ τίποτε ὁ ἀλιτήριος! Δὲ διαβάζει, δὲ διαβάζει! Καὶ μήπως εἶσαι μικρὸς πλέον, ἀφιλότιμε; μόνος σου ἔπρεπε νὰ τὸ αἰσθάνεσαι.

— Μὰ τί κάνεις τὰ βράδια, καϊμένη Παῦλο, καὶ δὲν κάθεται νὰ διαβάσῃς; παρετήρησεν ἀγαθῶς καὶ ἡ μήτηρ μου.

Ὁ ἔλεγχος τῆς Ὀλγας μὲ ἀπεσβόλωσεν. Ἄλλ' ὅταν εἶδα ὅτι ἐπετέθησαν ἐναντίον μου πάντες, καὶ αὐτοὶ τοὺς ὁποίους ἀσυνειδήτως ἠσθανόμην οἷον συνενόχους τῆς ἀμελείας μου, ἠγέρθη ἐν ἐμοὶ ἡ συνείδησις τῆς ἀδικίας καὶ ὁ πόθος τῆς διαμαρτυρήσεως. Ἐνόουν ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ πταίσματος ἀνήκειν εἰς ἐμὲ καὶ τὸ ἥμισυ εἰς τοὺς ἄλλους. Καὶ οἶονε ἀνομολογῶν τὴν ἐνοχλήν μου καὶ ἐν ταύτῳ παραπονούμενος ἐναντίον τῶν ἀδικῶν, ἐξεργάην εἰς δάκρυα.

Πολύτιμα δάκρυα! Ἐτρεξεν ἡ Ὀλγα, μ' ἐνηγκαλίσθη καὶ μ' ἐφίλησε. Καὶ νὰ μὴ γνωρίζω τὴν δύναμιν τῶν δακρύων μου, διὰ νὰ κλαίω συχνότερον!

— Μὰ δὲν εἶπαμε νὰ κλάψῃς, Παῦλε! Ἐγὼ σοῦ τὸ εἶπα γιὰτὶ ζεῦρω πῶς ὁ δάσκαλός σου εἶνε κομμάτι... δάσκαλος. Ἀλήθεια εἶνε κακὸς καὶ δέρνει τὰ παιδιὰ; Τί κλαίς; φθάνει νὰ θέλῃς, καὶ γίνεσαι πρῶτος! Ὁ δάσκαλός σου ἔμπορεῖ νὰ μὴ ξέρῃ τί λέει!

Ὅτε μετὰ τινα ὥραν ἐπέστη ἡ στιγμή τοῦ ὕπνου, ἀντὶ νὰ διευθυνθῶ εἰς τὴν κλίνην μου, ἐπλησίασά εἰς τὴν τράπεζαν ἐφ' ἧς ἔκειντο τὰ βιβλία τοῦ σχολείου μου, καὶ πυρετωδῶς καὶ

δι' ἀσκόπων κινήσεων ἤρχισα νὰ τὰ φυλλομετρῶ. Χρηστομάθειαι, γραμματικαί, ἱστορίαι, ἀριθμητικαί, τετράδια ἐξηγήσεων, ἔκειντο ἐκεῖ, πενιχρά, ἐσκοτισμένα, ἐγκαταλελειμμένα. Οὐδέποτε τὰ ἤγγιζα ἢ ὅταν τὰ ἐλάμβανα ὑπὸ μάλης διὰ νὰ μεταβῶ εἰς τὸ σχολεῖον· καὶ οὐδέποτε τὰ ἤνοιγα ἢ ἐπὶ τοῦ θρανίου διὰ τὸν φόβον τοῦ δασκάλου. Καὶ ἐστριφογύριζα μηχανικῶς τὰ φύλλα των καὶ ἔκυπτα μελαγχολικῶς πρὸ τῶν σελίδων, ὡς ἂν κατενόησα τὸ ἔγκλημα τῆς πρὸς ἐκείνα ἀδιαφορίας, ὡς ἂν ἐζήτουσεν διὰ μίας ν' ἀποδιώξω τὴν ἀγνοίαν, κάτοχος αὐτοστιγμῆι γινόμενος τοῦ περιεχομένου των. Ἄλλ' ἐπειδὴ, φυσικῶ τῷ λόγῳ, δὲν ἤδυνάμην ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ μόνῃ νὰ μυηθῶ τὴν σοφίαν τῶν βιβλίων μου, ἤρκεσθην νὰ ἐπανεύρω τὴν κλίνην μου.

Τόσῃ ἐντροπῇ μοῦ ἐπροξένησαν οἱ λόγοι τῆς ἐξαδέλφου μου, ὥστε τὴν ἐσπέραν τῆς ἐπαύριον ἔκρινα πρέπον νὰ καθίσω πρὸ τῶν βιβλίων μου. Προσεπάθουν νὰ ἐλαττώσω ὡς οἶόν τε τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς μου. Καὶ ἰδοῦ, ἐνῶ ἤνοιγα βιβλίον τι, ἔρχεται, σύρει ταχεῖα τὴν ἔδραν τῆς πλησίον μου, κάθηται, καὶ κλίνει τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων μου. Ἄνοίγει τὴν γραμματικὴν μου καὶ μ' ἐρωτᾷ:

— Ποῦ ἔχετε μάθημα αὔριον;

Τῆς ἐπέδειξα τὸ μέρος.

— Καὶ τί ἄλλο θὰ ἔχετε αὔριον;

— Ἰερὰν Ἱστορίαν.

— Τώρα θὰ μελετήσῃς;

— Τώρα! ἀπεκρίθην, θέλων μὴ θέλων.

— Νὰ ἰδοῦμε, Παῦλο! σὲ πόσῃ ὥρᾳ εἶσαι ἱκανὸς νὰ μάθῃς τὴν γραμματικὴν σου καὶ τὴν ἱστορίαν σου. Ὅταν μοῦ εἶχεν ὁ πατέρας ἔς τὴν Ὀδησσὸ τὸ δάσκαλο ἔς τὸ σπίτι, μ' ἔβαζεν ἐμπρὸς του καὶ διάβαζα· καὶ ὅσο νὰ πιῇ τὸν καφέ του, ἐγὼ τὸ μάθαινα νεράκι καὶ τοῦ τὸ ἔλεγα. Μὰ ζεῦρεις πόσο γρήγορα; Μπορεῖς νὰ τὸ μάθῃς ἔτσι; Νὰ ἰδοῦμε. Ἐγὼ θὰ γίνω δάσκαλός σου· θὰ περιμένω ὅσο νὰ τὸ μάθῃς καὶ νὰ μοῦ τὸ εἰπῆς. Θέλω νὰ βγάλω ψεῦτη τὸ δάσκαλό σου!

Καὶ ἐκύρτου τὸ σῶμά της πρὸς με, καὶ ἐκλινε καὶ μοὶ ἐμειδία, καὶ τῆς κόμης της αἰ τρίχες ἐθώπευον τὰς παρειάς μου, καὶ αἰ χεῖρές της ὄλισθαινον ἐπὶ τῶν χειρῶν μου καὶ ἐσταμάτα ἐπὶ τοῦ βιβλίου, καὶ ἡ σελὶς ἠρωματίζετο, καὶ κατενύγετο ἡ ψυχὴ μου.

Πρὸς τί νὰ ἐπεκτείνω τὴν διήγησιν; ἔκυψα ἐπὶ τῆς γραμματικῆς μου, ἀναγινώσκων, ἐπαναλαμβάνων, ἀποστηθίζων τὸ μάθημα. Οἱ νεκροὶ κανόνες ἐπληροῦντο πνεύματος, ὡς ἤγγισεν ἐκείνη ἐπ' αὐτῶν θαυματουργὸν τὴν χεῖρα. Τὸ μορμολύκειον τοῦ διδασκάλου μου ἐξηλείφετο ἐνώπιον τῆς φωτεινῆς εἰκόνης ἐκείνης. Χάριν ἐκεῖ.

νης ἐκοπίαζα, καὶ ἦτον ἡδύτατος ὁ κόπος μου. Τὰ διδάγματα τοῦ Γεροστάθου δὲν ἐξισούνητο πρὸς τὴν γοητεῖαν τοῦ προστάγματός της, ὅπερ μοὶ ἔλεγε: μελέτης! Καὶ ἐμελέτων, καὶ ἀπειταμεία ἐν τῇ μνήμῃ στίχον πρὸς στίχον λέξιν πρὸς λέξιν τὸ μάθημα. Καὶ κατὰ πρῶτον ἐδοκίμαζα τὸ εὐφρόσυνον καὶ ὑπερήφανον συναίσθημα, καὶ ἐν καρδίᾳ παιδίου ἔτι, τὸ ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος. Τὸ μάθημα εἶχον κατακτῆσαι, οὕτως εἶπεν, ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου μου. Καὶ ἠσθάνθη ὅτι ἤμην εὐτυχής, ὅτε ἔλαβε μὲ ὕψος πεπειραμένου διδασκάλου τὸ βιβλίον, καὶ ἤκουσε τὸ μάθημά μου. Πόσον σοβαρῶς ἐπένευε τὴν κεφαλὴν, μὲ πόσῃ ἐπιστημότητᾳ μοῦ εἶπεν αὐτῷ, καὶ μὲ πόσῃ στοργῇ μ' ἐφίλησε καὶ πάλιν. Ἡ ὥρα παρήρχετο· θεῖος καὶ μητρικός εἶχον ἐξέλθει πρὸ πολλοῦ, ἡ μήτηρ μ' ἐκάλει νὰ κοιμηθῶ. Ἡ Ὀλγα μοῦ εἶπε:

— Πήγαινε τώρα καὶ τὸ πρῶτὸ μελετᾶς τὴν ἱστορίαν σου!

Τίποτε· ἐκάθησα μίαν ὥραν ἀκόμη καὶ ἀπεστήθισα τὸ μάθημα τῆς ἱεράς ἱστορίας. Τὸ μεσονύκτιον μὲ κατέλαθεν ἀγρυπνοῦντα· οἱ ἤχοι τοῦ μεγάλου κρεμαστοῦ ὰρολογίου μας ἀντήχησαν πανηγυρικῶς εἰς τὰ ὠτά μου, ὡς ἂν ἐπένευον, ἐμψυχούμενα καὶ τὰ ἄψυχα, εἰς τὸν ἡρωϊκὸν ἀγωνίᾳ μου. Πρώτην φοράν ἐκοιμήθην τὸν ὕπνον τοῦ ἐπιμελοῦς, ὡς ἂν ἐλέγομεν τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου.

Ἦλθεν ἡ ἡμέρα καὶ δὲν ἔβλεπα πότε νὰ ὑπάγω εἰς τὸ σχολεῖον. Παρῆλθα πρὸ τῶν συμμαθητῶν μου γαληνιαῖος, φαιδρός, ὑπόπτερος, μὲ ὄλην τὴν συναίσθησιν τῆς ὑπεροχῆς μου. Ἀντὶ νὰ καθήσω ἐπὶ τοῦ τελευταίου βήθρου, ὡς συνήθως, κεκυφῶς καὶ κρυπτόμενος ἀπὸ τῆς θέας τοῦ διδασκάλου, κατέλαβθ θέσιν ἐν τῇ πρώτῃ σειρᾷ καὶ ἀνέπτυξα ἐπιδεικτικῶς ἐπὶ τοῦ θρανίου τὰ βιβλία μου, μετὰ παλμῶν ἀναμένων τὴν ἔλευσιν τοῦ διδασκάλου. Ἦλθε, κατέλαβε τὴν ἑδραν του, ἦτον εἰς τὴν κακὴν του, ὕβρισε τοῦτον, ἔπτυσεν ἐκεῖνον. Ἀλλ' ἐγὼ τὸν παρετήρουν ὑψαύχην, ὡς ἂν προὔκालον αὐτὸν εἰς τὴν πάλιν. Ἦμην ὑπέρτερος τοῦ θυμοῦ καὶ τῶν τιμωριῶν, τῶν ἐκρηγνυμένων καὶ ἐπιβαλλομένων περὶ ἐμέ, ὡς θεὸς ὀμηρικός, ἀτενίζων ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ Ὀλύμπου τὰς ἔριδας καὶ συμπλοκάς τῶν λαῶν. Ἐνα μόνον πόθον ἔτρεφα ἐντός μου· νὰ με βγάλῃ εἰς τὸ μάθημα. Προηγείτο ἡ γραμματικὴ· ἀλλ' εἰς μάτην· ἄλλος ἐκλήρωθη διὰ νὰ εἴπῃ γραμματικὴν· ἠγανάκτησα κατὰ τοῦ μαθητοῦ ὅστις μοῦ ἐκλεπτε τοὺς κόπους μου. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ τύχη μὲ πῆνύθη. Ἦλθεν ἡ σειρά τῆς ἱστορίας. Ὁ διδάσκαλος ἐξεφώνησε τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐκυψεν, ὡς ἦτο συνειθισμένος, ἐπὶ τοῦ καταλόγου διὰ νὰ γράψῃ τὴν

κουλοῦραν. Ἀλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς του ὅτε μὲ εἶδεν ἀνιστάμενον καὶ βαδίζοντα εὐθὺ πρὸς τὴν ἑδραν. Οἱ μικροὶ ὀφθαλμοὶ του διεστάλησαν ἀγρίως πρὸς στιγμὴν, ἀλλ' εἶτα ἱλαρύνθη ἡ ὄψις του, ὅσον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀσχημία. Ὁ φοβερός Ἰεχωβάς ἠγαλλίασεν ἐπὶ τῇ ἐκπληξίᾳ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ.

— Γνωρίζεις τὸ μάθημα;

— Μάλιστα.

— Διηγῆθητι τὴν ἱστορίαν τοῦ Τωβίτ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Τωβία.

Καὶ ἐπανελάβα τὸ κατκηνυτικὸν ἐπεισόδιον τῆς Γραφῆς, καὶ διηγῆθην τὴν ἱστορίαν τοῦ εὐσεβοῦς Τωβίτ, τοῦ ἐκ τῆς φυλῆς Νεφθαλεί, καὶ τὰς τύχας τοῦ υἱοῦ τοῦ Τωβία, ὅστις εὔρε καθ' ὁδὸν συνοδοιπόρον καὶ ἀρωγὸν τὸν ἄγγελον Ραφαήλ. Ὅτε δὲ ἔφθασα εἰς τοὺς γάμους τοῦ Τωβία μετὰ τῆς Σάρας, ἐστάθην διὰ νὰ ἀναπνεύσω. Ἀλλ' ὁ διδάσκαλος, ὅστις μὲ ἤκουε χωρὶς νὰ με διακόψῃ, δὲν μοῦ ἀφῆκεν οὔτε στιγμὴν ἀναπαύσεως.

— Πῶς ἀντήμειψαν τὸν ἄγγελον Ῥαφαήλ ὁ Τωβίτ καὶ ὁ Τωβίας, καὶ τί πράττει οὗτος;

Καὶ ἐξηκολούθησα ἀπνευστί ὡς ἐξῆς.

— «... Ἐν τούτοις ὁ Τωβίας διηγῆθη εἰς τὸν πατέρα του τὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἐκδουλεύσεις τοῦ συνοδοιπόρου, διὸ καὶ ἀπεφάσισαν καὶ οἱ δύο ἐκ συμφώνου νὰ τῷ προσφέρωσιν εἰς ἀμοιβὴν τὸ ἡμισυ τῶν ὄσων εἶχον φέρεи ἐκ τῆς ὀδοιορίας. Ἐπροσκάλεσαν λοιπὸν τὸν ἄγγελον ὅστις ἀκούσας τὴν πρότασιν τῶν παρελάθει αὐτοὺς εἰς παράμερον τόπον, καὶ ἐκεῖ ἀφ' οὗ τοὺς ἔδωκε πολλὰς καλὰς καὶ χρησίμους συμβουλάς, ἀπεκαλύφθη ἐπὶ τέλους λέγων, ἐγὼ εἶμαι ὁ Ραφαήλ εἰς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων, οἵτινες ἀναφέρουσι πρὸς τὸν κύριον τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων. Ἀμα ἀκούσαντες τὸν λόγον τοῦτον ὁ Τωβίτ καὶ ὁ Τωβίας, ἔγειναν ἔμβροθοι καὶ πεσόντες ἐπροσκύνησαν, ὁ δὲ Ραφαήλ ἔγεινεν ἀφαντος.»

Καὶ ἐνῶ εἰργάζετο οὕτως ἡ μνήμη μου, καὶ ἔρρεεν ἀπροσκόπτως ἡ γλῶσσά μου, καὶ ὁ διδάσκαλος παρηκολούθει τὸ μάθημα δι' ἐπιδοκιμαστικῶν ἐπιφωνήσεων ἐν εἴδει μυκηθμῶν ὑποκόφων, ἢ νεαρὰ φαντασία μου δὲν παρέμενεν ἀργούσα. Καὶ μόλις ἔφθασα εἰς τὸν ἄγγελον Ραφαήλ, καὶ ἤρχισα νὰ λέγω περὶ αὐτοῦ, συγχρόνως τὸν ἔβλεπον ἐμπρὸς μου μὲ τοὺς μεγάλους, ἐστατικούς, καὶ τεθαμβωμένους ὑπὸ τῶν μύθων καὶ τῶν συναξαριῶν ὀφθαλμοῦς τῆς παιδικῆς φαντασίας. Πότε τὸν διέκρινα λευκοχίτωνα, ὑψηλόν, ὠραῖον, μὲ κυματίζουσαν κόμην καὶ ἀνκλωϊώτον μεδιόμα· καὶ πότε ἀποκαλυπτόμενον ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ, ταυνοῦντα τὰς ἀστραπηθόλους ὡσεὶ ἐξ ἀδαμάντων πτέρυγας του, καὶ ἀναλαμβανόμενον εἰς οὐρανοῦς. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ

μεταμόρφωσιν καὶ ἐν τῇ αἰθερίᾳ αὐτοῦ μορφῇ, καὶ συνοδεύων τὸν Ἰωβίαν, καὶ ἀποκαλυπτόμενος εἰς αὐτὸν, ὁ ἄγγελος Ραφαήλ εἶχε δι' ἐμὲ τὸ πρόσωπον, τὴν χάριν, τὴν στοργήν, τὴν λαλίαν, τὴν δύναμιν, τὸ σχῆμα τῆς Ὁλγας!

Ε'

Μετὰ δύο μῆνας ἅπασα ἡ οἰκογένεια, μήτηρ καὶ μητριός, θεῖος καὶ ἐξαδέλφη— τοὺς ἐφιλοξενούμεν ἀκόμη—παρίσταντο εἰς τὰς ἐξετάσεις μου. Ἐτρεφον πεποιθήσιν ὅτι θὰ διεκρινόμην εἰς αὐτάς. Δὲν ἤμην πλέον ὁ ἀμελής καὶ περιφροβος μαθητής. Ἄφ' ἧς ἡ ἐξαδέλφη μου ἔδωσε τὴν πρώτην ὄθησιν πρὸς τὴν μελέτην, ὡς ἡ χελιδὼν ἐπὶ τῶν πτερυγῶν αὐτῆς λαμβάνουσα τὸ νεογνὸν τῷ παρέχει τὴν ἰσχὺν τῆς πρώτης πτήσεως, οὐδέποτε προσῆλθον ἀπαράσκευος εἰς τὸ σχολεῖον, οὐδέποτε ἠρνήθην μάθημα. Εἶνε ἀληθές ὅτι ἕκτοτε διετέλουν πλεῖστον ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν σκληρότητα τοῦ διδασκάλου μου. Ἄλλὰ τί πρὸς ἐμέ; δὲν ἐφρόντιζα πλέον περὶ ἐκείνου ἤτον συνήθης φεῖ! ἡ σκληρότης του, ἀλλ' ἀγαπητὰ τὰ βιβλία του. Ἄλλως ἡ Ὁλγα ἠγρύπνει φιλοστοργῶς ἐπὶ τῶν προόδων μου.

Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐκείνην ἡμέραν ἀνέμενα ἐνώπιον διδασκάλων, ἐφόρων, διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν ἀρχόντων, καὶ πολλῶν γονέων καὶ κηδεμόνων, συγκεκινημένοι, ἀλλ' εὐθαρσής, τὴν σειράν μου. Ἄλλ' ἐπέπρωτο μέχρι τέλους νὰ ὑποστῶ τὴν βάσανον τοῦ ἀνεξιλεώτου διδασκάλου μου. Ἄγνοῶ πόθεν ὁρμώμενος ἔλαβε τὸ ἐξῆς ἀσύνηθες μέτρον· ἕκαστον μαθητὴν προσερχόμενον ὅπως ἐξετασθῆ παρουσίαζεν εἰς τὴν ἐφορευτικὴν ἐπιτροπὴν διὰ συντόμου χαρακτηριστικοῦ λογιδίου ἦτο εἶδος συστάσεως τελουμένης καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς ἐθιμοτυπίας. Ὅτε ἦλθεν ἡ σειρά μου, ὁ διδάσκαλος μ' ἐσύστησεν ὡς ἐξῆς :

— Κύριοι, ὁ μαθητὴς οὗτος καθ' ὅλην τὴν χειμερινὴν περίοδον καὶ μέρος τῆς ἐαρινῆς διετέλει ὧν ὁ ἀμελέστατος τῶν μαθητῶν καὶ ἔσχατος τῆς τάξεως. Ἄλλὰ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας παραδόξως μετέβαλε γνώμην καὶ ἤρξατο ἐπιμελούμενος τῶν μαθημάτων του. Τὸ παράδειγμα τῶν συμμαθητῶν του καὶ ἰδίᾳ αἱ ἄτρυτοι προσπάθειαι τὰς ὁποίας κατέβαλον, ἵνα ἐπαναφέρω αὐτὸν εἰς τὴν εὐθεϊαν ὁδὸν, κατίσχυσεν ἐπ' ἀγαθῷ!

Οἱ λόγοι του ἐπήνεγκον ἐπ' ἐμοῦ τὸ ἀποτέλεσμα ψυχρολουσίας, μετὰ τὴν θερμότητά ἦν μοι ἐνέπνεε τὸ θάρρος μου· ὁ διδάσκαλος ἀνεφάνη αὐθις ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ εἰδεχθείᾳ. Ἐν τούτοις δὲν ἀπέτυχον εἰς τὰς ἐξετάσεις, ἀπεκρίθην ἀπταιστώως εἰς πᾶσαν ἐρώτησιν· καὶ ἀφ' οὗ ἔτε-

λειώσαμεν, ἔσπευσε πρώτη ἡ Ὁλγα νὰ με παραλάβῃ, καὶ ἐνῶ με ὠδήγει εἰς τὸν κύκλον τῶν οἰκείων, μ' ἐφίλησεν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ εἶπε γελῶσα·

— Τί κουτός, Θεέ μου, μὰ τί κουτός ὁ δάσκαλός σου! τί κουταμάραις εἶπε γιὰ σένα! Καὶ τί κακὸς καὶ τί σχολαστικός. Εἶχες δίκην νὰ μὴ διαβάζης...

Δὲν ἠδυνάμην τότε νὰ σοῦ ἀποκριθῶ, γλυκυτάτῃ ἐξαδέλφῃ. Ἄλλ' ἤδη μετὰ τῶν ἐτῶν πάροδον, σοὶ ἀποστέλλω τὴν ἀπόκρισίν μου, ὅπου καὶ ἂν εἶσαι, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκειται. Γινώσκω ὅτι ζῆς μακρὰν, πολὺ μακρὰν τῆς χώρας ἡμῶν εἰς ξένους κόσμους, ὑπὸ ἄλλα κλίματα, σύζυγος καὶ μήτηρ. Ἄρα γε ζῆς εὐδαίμων, διαχέεις μυριοπλασίαν νῦν ἐπὶ τῶν τέκνων σου τὴν χάριν ἣν κατέπεμπες ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἐξαδέλφου σου, ἠλλοίωσαν τὰ ἔτη μόνον τὴν εὐπλαστον μορφήν σου, ἢ προσετέθη ἐπὶ τοῦ ἀχθοῦς ἐκείνων καὶ τῆς συμφορᾶς ἡ βάσανος; Ὅπου καὶ ἂν εἶσαι, ὅ,τι καὶ ἂν εἶσαι, ἐξαδέλφη μου, διαμένεις δι' ἐμὲ ἡ αὐτὴ καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην καθ' ἣν ἔκλινες ἐπὶ τοῦ βιβλίου μου διὰ νὰ δεχθῆς τοὺς καρπούς τῆς ὑπὸ σοῦ ἐγκεντρισθείσης φιλοπονίας μου. Οἱ στίχοι τοῦ Ρώσσου ποιητοῦ Τύτσεφ μοὶ ἐπανάρχονται εἰς τὴν μνήμην ὡς οἱ ἤχοι τοῦ ρωσικοῦ βαυκαλήματος ὅπερ ποτὲ σὲ ἤκουσα ψάλλουσαν: «Ἐπὶ τὸ λυκόφως τῆς ἀναμνήσεως περιπτύσω ἔτι τὴν εἰκόνα σου, τὴν προσφιλή καὶ ἀλησμόνητον εἰκόνα σου, παρούσαν πάντοτε καὶ πανταχοῦ, ἀναλλοίωτον, ἀσύλληπτον, ὡς ἄστρον ἐν τῷ οὐρανῷ τῆς νυκτός.» Ὁ διδάσκαλός μου, ὡς σὺ τὸν ἀντελήφθης εἰς τὰς ἐξετάσεις μου, δὲν ἀπέτελει, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐξαιρέσειν ἐν τῷ διδασκαλικῷ κόσμῳ. Οἱ ἐκ τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἔστωσαν ἀγαθοὶ καὶ δίκαιοι, σπανίως προσελκύουσι τὴν ἀγάπην τῶν μικρῶν μαθητῶν. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι, οἵτινες καὶ ἐπὶ στιγμὰς τινας ἐπιφανιόμενοι, ὠφελουσι τοὺς ἐτυχεῖς, οἵτινες συνήντησαν αὐτούς, ὅσον δὲν ἤρκεσαν τὰ καθημερινὰ τοῦ σχολείου διδάγματα. Ἡμῖν ἐκ τῶν παιδίων ἐκείνων, ἅτινα κατὰ τὸν ποιητὴν ἀφρικιῶσιν ὑπὸ τὸ βλέμμα τοῦ διδασκάλου, δυστυχουσιν ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ, δὲν ἔπρεπε νὰ γεννηθῶσι, διέρχονται βασανισμένην τὴν πρώτην ἡλικίαν.» Παιδιά τοιαῦτα δὲν μορφῶνται ὑπὸ τοὺς κανόνας καὶ τὴν ράβδον τοῦ διδασκάλου· καὶ ὅταν δὲν τὰ συγκρατῶσιν καὶ μητρικαὶ ἀγκάλαι, ἔχουσι ἀνάγκην, ὅπως ἀναπτυχθῶσι, νὰ διανοιχθῶσιν ὑπὲρ αὐτὰ αἱ πτέρυγες ἐνὸς ἀγγέλου. Ἐνεφανίσθης εἰς ἐμὲ ὡς ὁ Ραφαήλ τῆς Βίβλου, ὁ χαρίσας πλουσίαν νύμφην εἰς τὸν υἱὸν καὶ ἀποδοῦς τὴν ὄρασιν εἰς τὸν τυφλὸν πατέρα. Ἄλλ' ὡς ἂν ἦσο καὶ τοῦ ἀγγέλου ὑπερέτρα

μοὶ παρέσχεες βαθυτέραν εὐεργεσίαν. Συνέδεσες τὴν παιδικὴν μου διάνοιαν πρὸς τὴν ιδέαν τῆς μελέτης, καὶ δίχως νὰ τὸ σκέπτεσαι, μ' ἐδίδαξες ὅτι πρέπει νὰ κατανικῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἀηδίαν, ὅταν ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ καθήκοντος, διότι ὑπὸ τὸν ἄχαριν διδάσκαλον κρύπτεται ἡ χάρις τῆς γνώσεως.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ.

Ο ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ

Μυθιστορία Ἰουλίου Κλαρετῆ.—Μετάφρασις Χ. Α.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον).

ΙΑ'.

Ἐν τῇ μεγάλῃ λευκῇ αἰθούσῃ, ἧς τὸ παράθυρον ἔκειτο πρὸς τὴν αὐλὴν, τὴν περικεκλεισμένην διὰ τοίχων αὐλὴν, τὴν παρομοίαν μὲ κῆπον μονῆς, ὁ Ροβέρτος δὲ Μομβρέν διηγείτο πρὸς τὸν πατέρα του τὴν συνέντευξιν, ἣν ἔσχε τὴν προτεραίαν μετὰ τῆς Ἑλλεν Μόργαν. Ὁ γηραιὸς εὐπατρίδης καθήμενος παρὰ τὴν ἐστίαν μὲ τὰς κνήμας ἐσταυρωμένας καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν γονάτων, παρεθέρει μηχανικῶς τὸν μάλλινον τάπητα μὲ τὰ κεντημένα ἐπ' αὐτοῦ ἄνθη, ἐργόχειρον τῆς ἀποθανούσης μαρκησίας, ὁ δὲ κόμης μετὰ νευρικῆς ταραχῆς περιεπάτει ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς αἰθούσης εἰς τὸ ἄλλο, ὡς νὰ συνετέλει ὁ περίπατος καὶ ἡ κίνησις εἰς τὴν κατεύνασιν τῆς ὀργῆς του.

Κοινὴ ἀνησυχία κατεῖχεν ἀμφοτέρους· κοινὴ θλίψις ἐβάρυνε τοὺς δύο ἐκείνους ἀνδρας, ἐξ ὧν ὁ εἷς, ὁ μαρκησίας μὲ τὴν μισοπόλιον γενειάδα ἠδύνατο νὰ εἶνε ὁ δικαστὴς τοῦ ἐτέρου καὶ ἦτο ἀπεναντίας ὁ ἐπιεικὴς σύμβουλος καὶ φίλος. Ὁ ἀτυχὴς Ροβέρτος του! Ὁ κ. δὲ Μομβρέν ἐστρέφετο ἐνίοτε ὅπως ρίψῃ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του, ὃν ἔβλεπεν ὠχρὸν καὶ τεθλιμμένον, βλέμμα πλήρες συγκινητικοῦ οἴκτου. Ὁ ταλαιπώρος νέος!

Ποία παραφροσίνη τὸν εἶχεν ἐξωθήσει! Καὶ πῶς ἤδη ἐξέτινε θλιβερῶς τὴν νεανικὴν του ἐκείνην παραφορὰν!

Τὰ βλέμματά του ὁ μαρκησίας ἔστρεφεν ἐπίσης, σεῖαν ἐνταυτῶ τὴν κεφαλὴν του, πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς μαρκησίας ὠραίας καὶ ψυχρᾶς, ἧτις ἀπεικονίζετο ὀρθία, ὠχροτάτη, φέρουσα ἀμαυρὰν περιβολὴν καὶ κρατοῦσα προσευχητᾶριον μικρὸν ἀνὰ χεῖρας. Καὶ αὐτὴ ὑπεῖχεν οὐκ ὀλίγην εὐθύνην διὰ τὸ σφάλμα τοῦ υἱοῦ τῆς, καὶ αὐτὴ ἡ ἀγία γυνή, τὴν ὁποίαν πρὸ πάντων μὴ θέλων νὰ λυπήσῃ ὁ Ροβέρτος, ἐνυμφεύθη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὴν τυχοδιώκτιδα, ἧτις τῶρα ἀπῆτει τὸ ἀνήκον αὐτῇ μέρος τῆς τιμῆς καὶ

ἴσως τὴν ἀνήκουσαν αὐτῇ θέσιν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ· — ὦ! ὦς πρὸς αὐτό, ὄχι! εἶπεν εὐσταθῶς ὁ Ροβέρτος· οὐδέποτε θὰ ὑπερβῆ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας τῆς οἰκίας ταύτης, ὅπου ἀπέθανεν ἡ μήτηρ μου.

— Δύναται ὅμως νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ ἡ μήτηρ σου. Ἐὰ εἶνε ἐπίσης μαρκησία, ὅτε, μετὰ τὸν θάνατόν μου, σὺ θὰ γείνης μαρκησίας.

Ὁ Ροβέρτος ἐσταμάτησεν ὀρθίος πρὸ τοῦ πατρὸς του καὶ ρίπτων ἐπ' αὐτοῦ μετ' ἐκφράσεως σεβασμοῦ καὶ ἀφοσιώσεως ἐνθέρμου μακρὸν βλέμμα πλήρες λύπης:

— Οὐδέποτε ἤσθάνθην βαρύτερον, εἶπε, τὸ σφάλμα τὸ ὁποῖον διέπραξα ἡ σήμερον! οὐδέποτε ἀπέτισα σκληρότερον αὐτό. Τὸ ὄνομα τὸ ἰδικόν σας, τὸ ὄνομα τῆς ἀτυχοῦς καὶ λατρευτῆς γυναικός, ἧτις ὑπῆρξε μήτηρ μου, νὰ τὸ δώσω εἰς τὴν αἰσχρὰν ἐκείνην!... Ἄ τί βλάξ!... πόσον βλάξ καὶ πόσον ἔνοχος ὑπῆρξα!...

— Οὐδὲ βλάξ, οὐδ' ἔνοχος, ἀλλ' ἐρωτόληπτος! εἶπεν ὁ μαρκησίας πράως. Πρὸ πολλοῦ, φίλτατόν μου τέκνον, σ' ἐσυγχώρησα δι' ὅλα, ἀφότου δὲ ἤρχισες νὰ πάσχῃς τόσο ὀδυνηρῶς ἕνεκα τοῦ παρελθόντος, ὄχι μόνον σὲ συγχωρῶ, ἀλλὰ καὶ σὲ συμπονῶ ἐξ ὅλης ψυχῆς. Ἡ μαρκησία, ἧτις ἐκ τοῦ βίου δὲν ἐγίνωσκεν ἄλλο τι εἰμὴ τὰ καθήκοντα, ἅτινα αὐτὸς ἐπιβάλλει, πιθανῶς δὲν ἤθελε σὲ ἀμνηστεύσει· ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι ἅγιος, εἶμαι ἄνθρωπος, καὶ θὰ διέπραττον ἐπίσης πολλὰς ἀνοησίας ὅπως σὺ, ἂν δὲν ἤθελον συναντήσῃ εὐθύς ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς νεότητός μου τὸ ἀξίεραστον πλάσμα, ὅπερ ἐγένετο κατόπιν μήτηρ σου!... Πρέπει νὰ εἶνε τις ἐπιεικὴς διὰ τὰς ἀφρονάς πράξεις τῶν ἄλλων. Ὅταν τὰς διαπράττη ξένος, τὸν συγχωρῶ· ὅταν τὰς διαπράττη ὁ υἱός μου, φίλτατέ μου Ροβέρτε, τὸν οἰκτεῖρω καὶ θρηνῶ μαζί του.

Καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὸν υἱόν του, ὁ δὲ κόμης λαμβάνων σκίμποδα ἐκάθησε μετὰ προθυμίας πλησίον τοῦ μαρκησίου, ἐγγύτατα αὐτοῦ, φιλοστόργως, ὡς νὰ ἦτο ἀκόμη μικρὸν παιδίον.

— Ἐν τούτοις, προσέθηκεν ὁ κ. δὲ Μομβρέν, πῶς νὰ ἐξέλθωμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν δυσάρεστον θέσιν;... Ναί, καί· ἄκουσέ με, ὑπάρχει κίνδυνος. Ἀφοῦ ἡ γυνὴ αὐτῆ ἐπιχειρεῖ τοιαύτην ἄμεσον ἐπίθεσιν, σημαίνει ὅτι εἶνε ἀποφασισμένη νὰ προκαλέσῃ σκάνδαλον. Ὅπως δὴποτε εἶνε σύζυγός σου!

— Σύζυγός μου! εἶπεν ὁ Ροβέρτος μὲ σφοδρὰν φωνήν.

Καὶ πᾶσα ἡ λύπη, πᾶσα ἡ πικρὰ μεταμέλεια τῆς ἀπογοητεύσεως, πᾶσα ἡ ὀργὴ διότι